

ELkezdés kiállításmegnyitó

Menni vagy maradni

Nem tudom, Önök jártak-e már olyan építészeti kiállításon, amelyet irodalomtörténész nyitott meg – én még nem. Persze, Patartics Zorán, a kiállítás ötletgazdája és kurátora, nem az irodalomtörténeti munkásságom miatt kért fel épp engem arra, hogy nyissam meg a kiállítást, hanem mert ezzel is jelezni kívánta a szellemi folytonosságot az EKF-program 2005-ös tervezése és a 2010-es projekt között. Ahogyan sok más emberi tevékenységgel megessék, az EKF-programmal is az történt, hogy a megvalósítás során részben (majdnem egészében) elfelejtődtek azok a célok, amiért valaha valakik belekezdtek ebbe a nagyszabású vállalkozásba. Egészen pontosan a megvalósítás számtalan kis, önmagában fontos célja és nehézsége közepette lassan elsüllyedt vagy talán inkább kiüresedett az egész vállalkozás közös horizontja. Mindezt nem bírálatként mondom – mint említettem, sok más emberi tevékenységgel is megessék –, inkább ténymegállapításnak szánom.

Az EL-projekt: a jó épülettől a jó társadalomig

Ez a kiállítás és a már hónapok óta működő honlap viszont még emlékszik az EKF-program olyan egykori, átfogó céljaira, mint a közösségépítés; a város alapvető problémáinak nyilvános tematizálása és a megoldások nyilvános keresése; új nyilvános városi kommunikációs formák létrehozása; a társadalmi beleszólás kultúrájának kimunkálása – szinte egyfajta demokráciaskola kialakítása súlyosan demokráciadeficités társadalmunkban. Mint tudják, ezen építészeti kiállítás terében koncertek, irodalmi beszélgetésekre, színházi előadásra kerül majd sor a következő három hétben. 2005-ös ideáink megvalósulása ez is: hogy átjárás jöjjön létre különböző művészeti ágak alkotói és közönségeik között. Az EKF-év arra lesz jó, gondoltuk, hogy váratlan helyszíneket és szokatlan formákat keressünk szokásos kulturális, művészeti megnyilvánulásaink számára.

Sőt, talán nem is csak szellemi folytonosságot akar felmutatni Patartics Zorán az EL összetett projektjével, hanem valamifajta etikai kontinuitást is 2005 és 2010 között. Hiszen a kulturális város-tervezés egykori közös munkáján belül éppen ő hangsúlyozta, hogy az alapvető emberi értékek, a tartásra, az egyenességre, az összetartozásra építsük fel a 2010-es EKF-év vízióját, s ne elvont kulturális célok köré. Ez a kiállítás is ilyesfajta alapvető emberi értékek bázisára épül: a közösséghez tartozás és az alkotó teljesítmény elismerésének szükségessége ez a bázis. Érdekes, hogy az építészek (legalábbis sokan közülük) hajlamosak az utópikus vagy idealisztikus gondolkodásra, talán a

tudásukban kulcsszerepet játszó mérnöki és kézművesi ismeretek kiegyensúlyozása végett, talán mert néha úgy tűnik számukra, hogy a jó épülettől a jó társadalomig csak néhány lépést kellene még megtenni. Ilyesfajta eszmék nyugózták le például egykor a Bauhaus iskolájának tanárait és tanítványait is, köztük pécsieket, akiknek kiállítása csak néhány száz méter ide.

Ligatúrák és opciók: közösségi kötődések és egyéni lehetőségek

Az EL kiállítása és honlapja az egyéni életútnak és a közösségek életének az alapképletét választotta tárgyául, a két ellentétes irányú és összetartozó emberi készletet, amit a nagy, néhány éve elhunyt német-brit szociológus, Ralf Dahrendorf ligatúrának és opciónak nevezett. A ligatúra a társadalmi kötéseket, kötelekeket jelenti, amelyekkel az egyén beágyazódik azokba a közösségekbe, amelyekhez tartozik, a családba, a települési, vallási, etnikai közösségekbe stb. Az opció pedig az egyéni életlehetőségeket jelenti, a választható dolgokat, az alakíthatókat. Azt szokás mondani, hogy a modern társadalom dinamikája leírható úgy is, mint a ligatúrák világából az opciók világa felé történő mozgás. Ám a ligatúrák és opciók határota szakaszban nincsenek tényleges végpontjai: nincs olyan normál emberi állapot, amit csak a ligatúrák határoznának meg, s olyan sincs, amelyet csak az opciók. Egyikünk vonzódik az erős kötésekhez saját életében, másikunk inkább egyedi lehetőségeket keres. Ám életesélyeinkben mindig mindkét összetevő szerepet játszik: a ligatúrák is, az opciók is.

Ezt az alapvető emberi kérdést választotta témájául az EL kiállítása, amikor olyan építész munkáit mutatja be, akik egykor Pécs városi közösségéhez (közösségeinek valamelyikéhez) tartoztak, ma pedig máshol élnek és dolgoznak. Hiszen aki elköltözik egy városból, ligatúrákat és opciókat mérlegel, s valamiért, valamifajta kényszerrel vagy vágytól hajtva, az utóbbiak, az opciók mellett dönt. Ám azzal, hogy valamely lehetőség mellett dönt, egyben láthatóvá is teszi a kötések, a saját maga számára éppúgy, mint a közösség többi tagja számára. És ugyanígy: amikor az építész tervez – először nézi meg a beépítendő telket, s képzel oda a saját épületét –, hasonlóképpen ligatúrák és opciók közt dönt. Illeszkedjen-e a műve a város, a városrész vagy az utca karakteréhez, alkalmazkodjon-e épített környezetének anyaghasználatához, térképzési elveihez, formaképzéséhez vagy sem? Azaz létrehoz-e (átvegyen-e) *kötéseket* saját épülete és annak kontextusa közé, vagy ellenkezőleg, épületével olyan *lehetőséget*

mutasson fel, amely mindeddig hiányzott e városi kontextusból. Eszerint amikor az építész az illeszkedésről határoz munkája során, végső soron hasonló dilemmával néz szembe, mint amikor valaki azon gondolkodik, elköltözzön-e a városából vagy maradjon.

A lehetséges város

Nagy kultúrák megengedhetik maguknak, hogy hanyagul bánjanak azzal a kérdéssel, hogy egy-egy jelentős alkotó, mondjuk egy nagy író életműve az ő kultúrájukhoz tartozik-e vagy egy másikhoz, hiszen oly sok nagy művészt és művet foglalnak magukban. A kis kultúrák nem lehetnek ilyen nagyvonalúak. Ahhoz, hogy kellően sokrétű – sokféle kötést és lehetőséget magában hordozó – legyen a kultúrájuk, számon kell tartaniuk minden jelentős művet és alkotót. A kis kultúrák nagyvonalúsága épp abban nyilvánulhat meg, hogy magukba fogadják, magukhoz csatolják azokat a fontos életműveket is, amelyek csak vékonyabb szálakkal kötődnek hozzájuk. A nagy- és kisvárosokkal is hasonló a helyzet. A nagyvárosokban, különösen a nemzetközi jellegű globális városokban nagyon sok nem helybéli építész dolgozik, ami eleve sokrétűvé teszi e városok építészét. Kisebb városokban ez jóval ritkábban fordul elő, ezért e városok, ha sokrétűnek szeretnék tudni építészeti gondolkodásukat, jól teszik, ha emlékeznek a meg nem valósult tervekre és a lebontott épületekre is: a tényleges város mellett a *lehetőséges városra* is.

Ilyen lehetséges várost állít elénk ez a kiállítás is. Ha kellően nagy képzelőerővel pillantunk a tervekre és fotókra, azt is megmutatják, milyen lenne a városunk, ha e valaha pécsi építész tervei közül azok is itt épültek volna meg, amelyek ténylegesen ma Los Angelesben, Berlinben vagy Budapesten állnak. Az EL kiállítása arra tesz tehát kísérletet, hogy ezeket a másutt álló épületeket, külső és belső tereket is *hozzácsatolja* a városunkhoz – nem a valóságoshoz, hiszen azt nem is teheti, hanem a gondolatainkban élőhöz.

Hölgyeim és Uraim, köszönöm a figyelmüket, a kiállítást ezennel megnyitom.

TAKÁTS József
Talált tárgy
Szigatúra könyvek,
Alexandra, Pécs,
2004

A határtalan város
Európa Centrum
Kht, 2005

Modern
magyar politikai
eszmétörténet
Osiris, 2007

Kritikus minták
Kalligram, 2009

Az újragondolt
város – EKF-iratok
Publikon, 2011

„A pályázatóró
monológja”
Magyar Lettre
Internationale, 197

„Az újra-elképzelt
város
A pályázatóró
epilógja”
Magyar Lettre
Internationale, 76